

שירת י. בת-מרים

מאת אברהם בלאט

אחת המשוררות שרישומה עז ביותר בשירה העברית החדשה היא יוכבד בת-מרים. ואופייני הדבר שגם בפגישתה עם מולדת עברית ונוף מזרחי חדש נשארה צמודה לעולם רוחני וחוויתי רחוק ברוסיה. לשירה ולנוף הממלאים עד היום את דמיונה ומלווים עד היום את פעמיה בכל אשר תפנה וכל אשר תחוש.

**אֶשְׁכַּח - לְבַקֶּשׁךָ בְּכָל יוֹרְךָ
אֶעֱזָבךָ - לְמַצְאֵךְ לִי לְעֹד
וְנִחְבֵּי סִלְכֹתֶיךָ הַנְּסִמְתֶּיךָ
לְפָדוֹת בְּכִלְיוֹן לִבִּי עֲדֵי עַד**
(עמ' 46)

שירת ארץ ישראל של יוכבד בת-מרים היא מעין שירת יהוד לארץ ישראל שלמעלה. ברוח. אנשים זמני רוח ושירים אאריג כי אלוך נפשי תערוג.

המנוח

הוא מן בית בשירת בת-מרים, ובניגוד לכלל שירתה המנוח הוא דוקא גילוי צלול. כמעט אינטימי. כי כל חייה הפוסים במחשבה וזרמת על המנוח. וכל ימיה עילים אל המנוח. אבל לא בבחינה אידיאה של הדלון אלא כקרבן המקבל בהכנעה את הד צפוי לו.

המנוח הוא מוטיב ראשי בשירת בת-מרים והוא מזהה אותה בראייה סיוטית. מבחינה זו צבעים. קולטת בו את הלחן יצופה בו דמות המלאך בעל אלף עינים. ונפגשת אתו פנים אל פנים. עין בעין. שבכל זאת עם כל סברו הוא. הסבר לא ידוע.

**מָנוּחַ אֶל סִבְטֵי הַקְּרוֹיֵץ
אֶל יְדֵי הַנְּטוּיָה צוֹנְנָה מִכְּבִי
הוּא גָּלֵשׁ. הוּא נֶשֶׁר**

**בְּהַסְבֵּר לֹא יָדוּעַ
אִם וּכְשֶׁל הוּא נֶשֶׁר בְּפָרְיָי**
(עמ' 101)

„ראיונה של בת-מרים עם המנוח הוא חזיון מרטיט. אהה שומע כאן צלילי מיתרים נוגים של מוטיב הר ליריקה. כרה איון והסכת למשאלה על הורד והאחות:

וראי שאין זה יעוד. אבל זהו אולי גורל פאטאלי של משוררת סוכר-ייקטיבית השרה שירה נפעמה ביותר על רקע של שכול ויגון. של הדי בית אבא ודרך נירה. של קריאה לדרור ופעמון כנסייה. של קילון עלי כר ולבנה באופק ועל הכל - שירה בלשון של פשט שהיא בעולם מעבר לפשט שהיא כה צלולה וסתומה כי אחת. שהיא כה מפולשת אך גם בר דדה ומסחורית.

בית אבא

דאום ברורה ובהירה מהווים שמי ילדונה. כאן הגבולות מתוחמים. פרי דשת כנסייה אגדה על בנות מים ובנות קול של מוזיקון ושרין. אך גם מעשיות הבעל שם טוב אוצלות חיים וקרן אור. בית אבא מוסיף כתמונה שלימה ויציבה. כנ"ן קבוע בשירת בת-מרים. אשר דלתותיו פתוחים ל-עוברי אורח ושערו - שאר מעצירת של מחזור. בית אבא הוא בית רגוש כתפלה אך יהו עם זה בית מתון שחללו מלא וזהר של אמונה. בית זה יצק בה הרגשת טוהר וקדושה רת שי געזועים. ולבה הזמה לקראת החורה האפשרית אל התמול:

**תָּנוּ לִי, תָּנוּ לִי לְבָדֵי לְלֶכֶת
לְשִׁמְעַ, קְדוּשָׁה לְהַגִּיד, אֲמֵן
לְלַחַשׁ פִּתַּע, יְהִי שִׁמְךָ מִבְּרָךְ
צְרוּבֵת קְדוּשָׁה, סוּר יְרֵאָהוּן.**
(עמ' 28)

שירה זו שנימתה עצב הוא הקו הדומיננטי השולט שלטון אין מצרים אצל יוכבד בת-מרים. אבל במפגשה עם בית אבא המסמל בשבילה מהות אחרונה של ממשות איתנה של גש-מה יתרה. יש לנימה זו משנה חוקף שהיה וחלף והוא מואר באור חיובי: שהיה וחלף והוא מואר באור חיובי.

**וּזְרָחוּ וְנִגְנוּ שֶׁם פְּסָחִים
שִׁירָת יָם גָּאָה אֲדִירָה
שְׁבוּעוֹת וְסִפּוֹת הוֹרִיקוּ
מִפְרוֹת מוֹלְדָת מֵאִירָה**
(עמ' 19)

מציאות זו של שירה וצמיחה נגרי פה ע"י הזמן והמהפכה הרוסית ש-שירתה היא בת זמנה והכל התפורר. ואם כי באוויר נישאו סימנות תקווה סוציאלית הרי הרגשת החיים ניטש-טשה. והרגשת האבדן השתררה:

**לֹא אֲדַע, לֹא אֲדַע אֵיךְ אֶאָחוּ
הַעֲמוּד וְיָדֵי מַה קָצְרָה**
(עמ' 25)

והמבוכה היא בעיצומה בסיומן מרי-אות מקומות ההווה, והיתמות היא השיר המהלך בין דפי הספר:

**עַל בֵּית אֶבְרָם בֵּית אֶבְרָם
שֶׁנֶּחְרַב
בּוֹכָה בִּי נַפְשִׁי וְהוֹמָה**
(עמ' 20)

אבלות זו היא יותר מהלך נפש שברירי. היא גלוי הודעתו של עקירת שרשים וכמיהה על ערכים שאבדו. אך אם בראשית שירתה אפשר עוד להצביע על איזשהו מישור אידיאי. הרי במרוצת הזמן כובש הנעלם את שירת בת-מרים. שהיא לירית ביסודה אך מצופפת במשמעותה.

ארץ ישראל

ישות שירית אחרת שיש לה אחיזה בחזיונה של בת-מרים היא ארץ-ישי-ראל. אך כאן הוצץ המרהק בתפיסה שירת רחל הנוגה היתה שירת עצמים. היא ערבבה את היסוד המקרי ראי ביסוד ההווי. אבל ראייתה היתה ארצית וריאלית. בעוד שיוכבד בת-מרים הנכר עיד מתדפק בהלומה והיא נתעית במעגל מסוגר של חלד-מות טרופים.

**אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּשִׁירָת בַּת מָרִים הִיא
רַק אֶרֶץ חוֹזֵן שֶׁל
פְּעָמֵי הוֹד בְּשׁוֹרָה וּפְדוּת,
אוֹר אַחֲרֵית יָמִים - שְׁמֵרְתֶּיךָ
הַמְתַּנְבְּאִים בְּאוֹת וַיְעוֹד**
(עמ' 47)

והיא משתקפת אצלה בסיומן השממה של חול ונמל אך גם בחזון. ארץ ישראל של בת-מרים היא מיטפיזית יותר. היא פרי המשך טבעי של השר-נחה אלוקית. של חזיון בלתי נתפס וקדום:

**בְּךָ גְלוּמָה מִחֻשְׁבַּת אֵל
הַיּוֹצֵרָת
עֲקֻבוֹתַי בְּךָ נִרְעָדִים, פּוֹעֲמִים
אֶת אֶרְצִי תְדַלֶּה וּמוֹאֲרָת
עַל סִפֵּי עוֹלָמוֹת גְּעֻלְמִים...**
(עמ' 41)

לשווא תחפש כאן הד אקטואלי של תחייה לאומית או סופרלטיביים אחרים. כי חזותה היא אותו קשר-טמיר של זהות חווייתית ורוחנית כאחת של המיית לב וכיסופי נפש:

אנא!

אל תקחי אחות את הורד
הוא לבד שנסאר ללוות
ולכרן אותה אל הדרך
שסוף פְּרָדָה וּגְגָהוֹת. -

היא שומעה.

היא עדין שומעת

ברכתו וקופת הגבעול.

ומפליגה מדמיון ומדעת

פתרונם לא אעזו לשאול-

(עמ' 103)

כר היא מסתכלת סביבה ומתהקה על קילות הבוקעים במסדרון בית החולים שלילות לוחטים ושחרים חוץ-רים ונושאת את עצבה בשקס בלתי נתפס כי יודעת היא ומשלימה עם זה:

הַיְיחִי כִּאֵן לֹא פָעַם

אֲשׁוּכָה לְכִאֵן עוֹד אֲחַת
(עמ' 108)

שיה-פנים

בצד השירה המוכנת והיהודית כמו ב"שירי הגיטו" שהמערך בהם הוא גם היסטורי וגם אקטואלי יש איהו לחן בת פריימי מכנף עמוק אך גם אפל.

אם בשירת הגיטו שומעים את קולה כשבוטת עד:

אֲתִי אֲשָׂא לְעֹד בְּהֵלֶם לִבִּי.

בצד

מִיִּדְנִיק וְיִרְבֵּלִינְקָה, הַגִּטוֹ

הוֹעֵמִם

(עמ' 270)

הרי בשיח פנים תשמע קול. שאינו ניתן להביע. שיש בו פחות מדי רמז ויותר מדי ריזוק. שהסתום בו רב מהגלוי:

אֶתְחַבֵּט בְּרִמּוֹז, אֶתְקַשֶּׁה

בְּפֶשֶׁר

יְלֻדְתִי שְׁכַחָה אֶת סִפְרָה

לְסִגּוֹר,

דְּפָיו - בְּדַרְכֵים תְּמִימֵי קוֹל

וְאַרְשָׁת.

דְּפָיו - בְּפָנִים מְכִי כְּכִי וְאוֹר.

(עמ' 302)

שירים אלה שבהם שבויה המשוררת במוגה הנם תהייה בלתי פוסקת של הרבה מבוכה יעוד יותר בדידות למצא גשר לעבר הנעלם העטוף צר-פל.

★

שירתה של בת-מרים היא שירה לירית מובהקת של משוררת ששירה זורם כנהר אחרי הפשרת השלגים. שירה אינטימית מאד עד כדי התר-פעמות נפשית. אתה קולס כאן הש"פעת השירה הרוסית ועל ידו כך גם את ילדותה. אין זו תמונה שירית מרובזה הקוסמת בדמוייה. לעומת זה מוליד שירה של בת-מרים שרשרת על אסוציאציות שמהלכת בהן רוח הגימית בצד החווייה והודוי האישי. אנו שומעים הרבה צלילים ערבים לאוזן אבל קשה לנו לאהותם: הר-פיוט מפורד על כל צעד ושעל, אך דמותה השירית השליכה של יוכבד בת-מרים עדיין אינה מצטיירה לנו. וזהו שירה סמלנית שטרם באה על תיקונה הסמלי.

(*) שירי יוכבד בת-מרים, בהוצאת "ספרית פועלים" השכ"ג.